

ПРАКТИЧНІ ПРИКЛАДИ

УДК 342.1(430+44)

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА (НІМЕЦЬКА ТА ФРАНЦУЗЬКА МОДЕЛІ)

Йорг Пуделька

суддя Адміністративного суду м. Берлін
м. Берлін, Німеччина

Анотація: Перевірка на відповідність законів є актуальним питанням для вивчення. Автором була поставлена мета щодо аналізу конституційних скарг, на прикладі німецької та французької моделей. Для виокремлення й аналізу відмінностей та переваг німецької і французької моделей конституційної скарги у представленій статті використано різні теоретичні методи. Автором наведено докладну інформацію щодо функціонування інституту конституційної скарги у Німеччині. Послідовно описано рух такої скарги у Федеральному конституційному суді. Проаналізовано зміни, що відбулися у французькому законодавстві з приводу запровадження у цій країні порядку, за яким особи можуть порушити питання про конституційність норми закону. Автором виявлено відмінності та переваги досліджуваних моделей. Досліджено, що перевага німецької моделі полягає в тому, що в цій державі конституційна скарга відкриває кожному можливість самостійно, без використання процедур в іншому суді висловити свої сумніви у конституційності будь-якої норми, яка походить від держави. Зроблено висновки про завершеність німецької моделі та про очевидність перспектив розвитку французької моделі.

Ключові слова: «першочергове питання про конституційність», Федеральний конституційний суд Німеччини, Конституційна рада Франції, конституційно-правова ситуація, Касаційний суд.

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ЖАЛОБЫ (НЕМЕЦКАЯ И ФРАНЦУЗСКАЯ МОДЕЛИ)

Пуделька Йорг

судья Административного суда г. Берлин
г. Берлин, Германия

Аннотация: Проверка на соответствие законов является актуальным вопросом для изучения. Цель работы заключается в анализе конституционных жалоб используя пример немецкой и французской моделей. Для выделения и анализа различий и преимуществ немецкой и французской моделей конституционной жалобы в представленной статье использованы различные теоретические методы. Автором приведено подробную информацию о функционировании института конституции жалобы в Германии. Последовательно описано движение такой жалобы в Федеральном конституционном суде. Проанализированы изменения, произошедшие во французском законодательстве по поводу введения в этой стране порядка, исходя из которого лица могут поставить вопрос о конституционной норме закона. Автором выявлены различия и преимущества исследуемых моделей. Доказано, что преимущество немецкой модели заключается в том, что в государстве конституционная жалоба открывает каждому возможность самостоятельно, без использования процедур в ином суде выразить свои сомнения в конституционности любой нормы, которая происходит от державы. Сделаны выводы о завершенности немецкой модели и об очевидности перспектив развития французской модели.

Ключевые слова: «первоочередной вопрос о конституционности», Федеральний конституційний суд Німеччини, Конституційний совет Франції, конституційно-правова ситуація, Касаційний суд.

CONSTITUTIONAL COMPLAINT (GERMAN & FRENCH MODELS)

Jörg Poodle

Judge of the Administrative Court of Berlin
Berlin, Germany

Abstract: Checking for compliance with laws is a topical issue for study. The author aimed at analyzing constitutional complaints, on the example of the German and French models. In order to distinguish and analyze the differences and advantages of the German and French models of the constitutional complaint in the presented article various theoretical methods were used. The author provides detailed information on the functioning of the constitutional complaint institute in Germany. The motion of such a complaint in the Federal Constitutional Court has been sequentially described. It analyzes the changes that have taken place in the French legislation regarding the introduction in this country of the order by which individuals may raise the question of the constitutionality of the law. The author revealed the differences and advantages of the models studied. It is investigated that the advantage of the German model lies in the fact that in this state a constitutional complaint opens up to each individual opportunity, without using procedures in another court, to express their doubts about the constitutionality of any norm derived from the state. Conclusions are made about the completion of the German model and the obvious prospects for the development of the French model.

Key words: "the first issue of constitutionality", the Federal Constitutional Court of Germany, the Constitutional Council of France, the constitutional and legal situation, the Court of Cassation.

Вступ

Інститут індивідуальної конституційної скарги, із якою будь-яка особа може звернутися до суду, стверджуючи, що якийсь з її прав порушено актом державної влади, існує у багатьох країнах. В Європі це, приміром, Австрія (де Конституційний суд, утворений у 1920 році, є найстарішим судом світу), Ліхтенштейн, Німеччина та Іспанія. Східноєвропейські держави також передбачили можливість подання конституційної скарги, як, наприклад, Чехія чи Хорватія. Нещодавно навіть Франція надала можливість розглядати подібні скарги своїй Конституційній раді (Art. 61¹ французької Конституції, яка набула чинності 1 березня 2010 року), на чому зупинюся докладніше нижче.

Україна приєдналася до держав, де діє інститут конституційної скарги. 13 липня 2017 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про Конституційний Суд України», в якому об'єднано положення, що визначають у якості форми звернення до Суду конституційну скаргу, встановлюють правила її розгляду та процедуру виконання постановленого внаслідок такого розгляду рішення.

Прийняттю згаданого Закону передувала жвава дискусія в українських наукових колах; дискутували з цього питання і представники судової влади України. Серед дослідників, які активно обговорювали питання, що постають на шляху запровадження конституційної скарги в Україні, можна відзначити Ю. Барабаша, Ю. Бауліна, П. Євграфова,

А. Головіна, В. Кампа, О. Петришина, А. Селіванова, А. Стрижака, В. Тихого, В. Шаповала, С. Шевчука та ін.

Одні з правників розглядали конституційну скаргу як найшвидший шлях до утвердження демократичних стандартів конституційного правосуддя; інші – застерігали від імовірних негативних наслідків, до яких відносили, приміром, нівелювання меж між конституційною та загальною юрисдикціями, перетворення органу конституційного контролю, усупереч Основному Закону України, на «четверту» інстанцію для справ, вирішених судами загальної юрисдикції, тощо.

Цікавою у контексті цієї дискусії видається монографія судді Конституційного Суду України М. Гульгата «Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя» [1], яка сповнена обґрунтованими пропозиціями щодо оптимальної моделі конституційної скарги саме для України. На підтримку таких пропозицій висловився і Голова Конституційного Суду України (2010-2013 рр.) А. Головін у роботі «Окремі питання, пов'язані з запровадженням інституту конституційної скарги у вітчизняному законодавстві», в якій проаналізовано перспективи запровадження в Україні інституту розглядуваної скарги та запропоновано основні елементи її національної моделі [2].

Через підготовку дисертаційних робіт з конституційного права їх автори також долучилися до дискусії щодо необхідності запровадження конституційної скарги в Україні.

Так, О. Кравченко та А. Ткачук у дослідженнях, присвячених характеристиці механізмів захисту основоположних прав і свобод людини, зосереджуються на перспективах використання в Україні такого інструменту захисту як конституційна скарга [3, 4].

І, нарешті, вже після доповнення Конституції України положеннями про конституційну скаргу, з'явилися ґрунтовні аналітичні огляди відповідного Закону в частині запровадження інституту такої скарги [5].

Отже, конституційна скарга залишається предметом обговорень в українських юридичних колах; досі спостерігається обережне ставлення до цього інституту.

Представлений у статті досвід 2-х європейських країн – Німеччини та Франції, які подолали непростий шлях перш, ніж впевнитися в ефективності інституту конституційної скарги, сподіваюсь, стане у пригоді тим, хто в Україні має намір як удосконалити норми, що формують цей інститут, так і виробляти злагоджену практику їх застосування.

Методологія

Для виокремлення й аналізу відмінностей та переваг німецької і французької моделей конституційної скарги у представленій статті використано різні теоретичні методи. Так, історико-правовий метод застосовано при розгляді еволюції нормативних актів, що об'єднують норми, які формують інститут конституційної скарги у Німеччині та Франції [6]; порівняльно-правовий – при зіставленні приписів німецької та французької конституцій (*Основний закон Федеративної Республіки Німеччина; Конституція Франції*), положень законів про конституційні суди, що діють у даних державах (*Закон про Федеральний конституційний суд*); метод системного аналізу допоміг розглянути норми про конституційну скаргу законів Німеччини та Франції у сукупності, тобто як такі, що формують інститут, що дозволило виявити їх (норм) взаємовплив.

Результати та обговорення

Німецька модель конституційної скарги, що подається до Федерального конституційного суду

Конституційна скарга у Німеччині існує не тільки на федеральному рівні, коли розгляд скарги відбувається у Федеральному конституційному суді, а і в деяких федеральних землях, коли провадження за скаргою здійснюється у земельних конституційних судах.

Однак провадження за конституційною скаргою у Федеральному конституційному суді вважають значно важливішим.

1. Історичний розвиток

Про конституційну скаргу ішлося в так і неприйнятій Конституції 1849 року. Вперше цей інститут був запроваджений у Баварії республіканською Конституцією 1926 року. На відміну від сучасної конституційної скарги у такій скарзі можна було порушувати питання невідповідності Конституції адміністративного акта, а не закону. У федеральній землі Гессен відповідний засіб правового захисту було запроваджено Конституцією 1946 року.

Під час обговорення у Парламентській раді Основного закону Німеччини розглядалося питання про прийняття подібної моделі на рівні федерації [7]. Разом з тим, спочатку конституційну скаргу було запроваджено через ухвалення Закону про Федеральний конституційний суд 1951 року. І тільки у 1969 році положення про конституційну скаргу було включено до Основного закону, що означало неможливість скасування права на звернення із такою скаргою за допомоги внесення змін у формальний закон.

2. Зміст конституційної скарги

Конституційну скаргу вважають надзвичайним засобом правового захисту. Суб'єктом звернення може бути як громадянин Німеччини, так і будь-яка інша особа, яка дійшла висновку, що законодавчим актом, рішенням адміністрації або судовим рішенням порушено її основне право чи право, що прирівнюється до основного (ст. 20 абз. 4, статті 33, статті 38, 101, 103 та 104, ст. 93 абз. 1 п. 4^а Основного закону; § 90 Закону про Федеральний конституційний суд).

3. Статистика

Конституційна скарга у Німеччині дуже популярна. Так, тільки у 2016 році до Федерального конституційного суду надійшло 5 754 скарги. Але у зв'язку із тим, що частка задоволених вимог складає всього 2%, конституційна скарга має найменші шанси порівняно із іншими видами правового захисту. Значна кількість скарг не приймається внаслідок недотримання заявниками вимог, обов'язкових для допуску до розгляду. Строк розгляду скарги, у більшості випадків, складає не більше одного року.

4. Загальний реєстр

При цьому відзначаю, що очевидно недопустимі скарги (приміром, через порушення

строку звернення) спочатку фіксуються у так званому Загальному реєстрі. Таку фіксацію здійснює не суддя, а адміністративна посадова особа, яка і повідомляє заявникові про недопустимість його звернення. Якщо після цього останній забирає скаргу, то справа знаходить свого вирішення у Загальному реєстрі [8]. Якщо ж заявник, не дивлячись на надані роз'яснення, не забирає скаргу, то її фіксують у Реєстрі судових справ і спрямовують судді конституційного суду відповідно до плану розподілу справ. Таким чином, близько третини всіх конституційних скарг заходять свого вирішення у Загальному реєстрі.

5. Процедура прийняття скарги до розгляду

Першим рішенням Федерального конституційного суду, що ухвалюється після отримання скарги, є рішення про прийняття її до розгляду. Поряд із звичними передумовами допустимості (скарга має бути подана не пізніше встановленого законом строку), мають бути дотримані ще й такі вимоги: а) мають бути вичерпані усі засоби правового захисту [«формальна субсидіарність»]; б) заявник повинен зробити все, що в його силах, щоб заважити порушенню свого права ще під час розгляду справи у суді спеціальної юрисдикції [«матеріальна субсидіарність»]; в) конституційна скарга має бути у достатній мірі обґрунтована (заявник повинен довести, що його права порушено безпосередньо та у теперішній час; у скарзі неприпустимо посилатися на порушення прав іншої особи або на порушення, що можуть відбутися у майбутньому); г) у скарзі повинні порушуватися питання про перепони для здійснення основних прав чи прав, що дорівнюють до основних.

Рішення про прийняття чи відмову у прийнятті скарги до розгляду ухвалюється, як правило, трьома суддями Федерального конституційного суду (палатою). Якби подібне рішення приймав один із двох сенатів, кожен з яких складається з восьми суддів, то неможливо було б впоратися із великою кількістю скарг [9]. Однак постановлення основоположних рішень про конституційність законів є прерогативою сенату.

6. Обов'язок представництва

Принципово будь-який громадянин може самостійно подати конституційну скаргу й самостійно вести судовий процес. Але скарга може бути подана й адвокатом. Якщо скарга має шанси на задоволення, а скажник не має достатньо коштів, то йому може

бути надана державна матеріальна допомога на відшкодування судових витрат.

Обов'язкове представництво вимагається лише у випадку усного розгляду справи сенатом. Представниками сторін можуть бути адвокати або викладачі права одного з вищих навчальних закладів Німеччини (§22 абз. 1 речення 1 Закону про Федеральний конституційний суд).

7. Рішення

Рішення про обґрунтованість конституційної скарги приймається сенатом після усного чи письмового розгляду справи (§94 абз. 5 речення 2 Закону про Федеральний конституційний суд). Сенат може відмовитися від усного розгляду, якщо він не сприятиме подальшому розв'язанню справи або якщо конституційні органи, уповноважені висловлювати свою позицію, відмовились від усного розгляду [10]. Рішення ухвалюється більшістю голосів. У разі рівності голосів (чотири на чотири голоси) неконституційність оспорюваного акта не може вважатися встановленою (§15 абз. 4 Закону про Федеральний конституційний суд).

Під час розгляду конституційної скарги суд перевіряє, чи не порушені будь-які права заявника (навіть ті, про які останній не згадує). Але це мають бути тільки конституційні права. Якби Федеральний конституційний суд перевіряв порушення прав, встановлених законом, то він би став «суперревізійною» інстанцією, що протирічить встановленому Основним законом розмежуванню конституційної та спеціальної юрисдикції.

8. Зміст рішення

А. Задоволення скарги. Якщо скаргу задовільнять, то у рішенні має бути відзначено, яке з положень Основного закону було порушено, та яка дія чи бездіяльність призвели до цього. Кожен суддя може висловити свою особливу думку відносно суті рішення чи його обґрунтованості в окремому документі, що додається до матеріалів справи.

Б. Вказівка у резолютивній частині на правові наслідки.

(1) Якщо конституційна скарга на судові рішення задовільняється, то Федеральний конституційний суд скасовує таке рішення та повертає справу у компетентний суд для повторного розгляду.

(2) Якщо Федеральний конституційний суд встановлює неконституційність закону, то рішення сенату отримує силу закону. У такому випадку конституційний суд має різні

можливості врегулювання правових наслідків у резолютивній частині свого рішення.

Так, закон може бути проголошений нікчемним, що тягне його недійсність. Крім цього, суд може визнати не дійсність норми, а просто її невідповідність Основному закону [11]. Визнання невідповідності норми Основному закону особливо рекомендується, коли у законодавця є різні можливості для усунення неконституційного положення.

Норма, що визнана невідповідною, може діяти і після ухвалення рішення відносно неї, але до часу, коли не буде прийнято інше правило їй на заміну. У такому випадку конституційний суд приймає розпорядження про тимчасове продовження дії оскаржуваної норми до встановлення нового регулювання. Обґрунтованим вважають подібні розпорядження щодо норм податкового права з огляду на упорядкованість фінансового та бюджетного планування, а також у випадках, коли досі не з'ясована конституційно-правова ситуація й законодавцю потрібен розумний для розробки нового регулювання.

Наслідком прийняття тимчасового розпорядження є те, що скаргник програє первісний процес, отримавши при цьому перемогу у Федеральному конституційному суді.

(3) Наслідки прийняття рішення Федеральним конституційним судом відносно судових актів, що не підлягають оскарженню.

Акти у кримінальному провадженні. Щодо вироку, який набрав законної сили, однак ґрунтується на нормі, яка визнана не дійсною або такою, що не відповідає Основному закону, допускається поновлення провадження в кримінальній справі згідно з Кримінально-процесуальним кодексом (§79 абз. 1 Закону про Федеральний конституційний суд).

Акти в інших судових провадженнях. Поновлення провадження у справі неможливе. Але виконання рішення, яке ґрунтується на нормі, що визнана не дійсною або такою, що не відповідає Основному закону, вважають неприйнятним (§79 абз. 2 Закону про Федеральний конституційний суд).

(4) Рішення по конституційній скарзі оскарженню не підлягає.

9. Судові витрати

Провадження у Федеральному конституційному суді безкоштовне (§34 абз. 1 Закону про Федеральний конституційний суд). Але, якщо звернення зі скаргою є зловживанням правами або клопотання про прийняття тимчасового розпорядження заявляється із

неправомірною метою, Федеральний конституційний суд може застосувати штраф у розмірі 2 600 євро (§34 абз. 2 Закону про Федеральний конституційний суд). Таку санкцію застосовують дуже рідко (у минулому році всього чотири рази).

Конституційна скарга у Франції після внесення змін у Конституцію 23 липня 2008 року (так зване «першочергове питання про конституційність»)

З 1 березня 2010 року і у Франції існує розширена можливість звернення до Конституційної ради. У цей день набула чинності стаття 61¹, яка передбачала право для кожної сторони судового процесу звернутися до Конституційної ради, якщо вона (сторона) вважає, що законодавча норма, вживана у ході судового процесу, порушує її основні права, гарантовані Конституцією. Дослівний текст цієї статті: «Якщо у ході триваючого у будь-якому суді провадження заявляється, що будь-яка норма закону порушує гарантовані Конституцією права і свободи, то з цього питання можна звернутися до Конституційної ради за представництвом Державної ради чи Касаційного суду. Державна рада чи Касаційний суд мають прийняти ухвалу в межах встановленого строку».

Президент Французької Республіки Ніколя Саркозі, виступаючи перед членами Конституційної ради, сказав: «1 березня 2010 року залишиться у нашій пам'яті як день докорінної зміни нашої правової системи». І додав, що ця реформа є логічним наслідком широкого процесу реформ, розпочатих батьками Конституції 1958 року; вона відповідає вимогам сучасних демократичних систем. Цим президент Саркозі справедливо підкреслив значущість конституційної скарги для сучасних демократичних держав, недооцінити яку неможливо, хоча Франції потрібний був тривалий проміжок часу, щоб дійти такого висновку.

Протягом останнього десятиріччя Конституційна рада Франції значно змінилася. На момент її утворення у 1958 році єдиним завданням ради була перевірка конституційності законів до їх прийняття [12]. У 1971 році рада розповсюдила масштаби свого контролю і на дотримання основних прав, закріплених у Декларації прав людини та громадянина 1789 року, а також закріплених у преамбулі Конституції 1946 року. Завдяки цій новелі відповідність законів Конституції може тепер перевірятися і після їх прийняття; за

необхідністю Конституційна рада може заявити про недійсність законів.

Спочатку звернення до Конституційної ради було виключним правом президента Франції, прем'єр-міністра, а також правом представників сенату та національного зібрання. У 1974 році це право було надано 60 членам Парламенту. Через набуття чинності статтею 61¹ французької Конституції кожен учасник судового процесу отримує можливість звернутися із заявою до Конституційної ради у ході провадження, що триває у суді першої або апеляційної інстанції, якщо він вважає, що норма, яка застосовується у процесі, порушує його права, гарантовані Конституцією. Єдиним «фільтром» між конкретним громадянином та Конституційною радою виступають тепер Державна рада (вищий адміністративний суд) або Касаційний суд, які мають прийняти рішення, чи дійсно є очевидний конфлікт із Основним законом.

1. Зміст статті 61¹ французької Конституції

Предметом «першочергового питання про конституційність» згідно із статтею 61¹ є будь-яка «норма закону». При цьому ідеться про правовий акт, прийнятий законодавчою владою. Нормативно-правові акти виконавчої влади не можуть бути предметом «першочергового питання про конституційність», адже їх перевірка належить до адміністративної юрисдикції [13].

Оскарженню підлягають норми, які, на думку заявника, порушують гарантовані Конституцією права та свободи. Під останніми розуміють усі права та свободи, гарантовані Конституцією 1958 року та всіма іншими джерелами, на які вказує преамбула Основного закону. Це, зокрема, Декларація прав людини та громадянина 1789 року, преамбула Конституції 1946 року та Екологічна хартія 2004 року.

Звернення до Конституційної ради здійснює суддя: «першочергове питання про конституційність» може виникнути у будь-якому судовому процесі – у суді адміністративної чи загальної юрисдикції. Питання може виникнути у суді першої інстанції, в апеляційному суді чи у суді ревізійному (касаційному суді). Важливо, щоб позивач не міг напряму звернутися до Конституційної ради зі своєю вимогою, а питання було порушено у судовому процесі. Тоді суд, що вирішує справу, без зволікань здійснює першу перевірку [14]. Він перевіряє, чи є прийнятним питання та чи виконані інші передумови, вста-

новлені у Додатковому конституційному законі до статті 61¹. Останнє вимагає від суду з'ясувати: 1) чи застосовна оскаржувана норма до спору або до судового процесу; 2) чи не визнана раніше оскаржувана норма Конституційною радою такою, що відповідає Конституції; 3) чи є питання, що порушується, новим та серйозним.

Після з'ясування наведеного суд спрямовує «першочергове питання про конституційність» до Державної ради чи до Касаційного суду, які після своєї перевірки ухвалюють рішення про звернення до Конституційної ради.

Відмова суду першої інстанції чи апеляційного суду у направленні «першочергового питання про конституційність» може бути оскаржена під час звернення до апеляційного або ревізійного суду одночасно із оскарженням рішення по суті. Відмова Державної ради або Касаційного суду у направленні питання до Конституційної ради оскарженню не підлягає [15].

Перевірка конституційності норми має відбутися протягом 3-х місяців. У разі визнання норми неконституційною, вона оголошується недійсною від дати оприлюднення рішення Конституційної ради.

2. Перший досвід застосування статті 61¹

Перший досвід застосування статті 61¹ можна оцінити як надзвичайно позитивний. Так, не аби яку зацікавленість викликало рішення Конституційної ради за заявою двох алжирських громадян Заявники скаржилися на те, що розмір пенсії солдат, які проходили службу під час Другої світової війни або під час колоніальних війн в Індокитаї чи в Алжирі, залежить від їх громадянства. Якщо солдати після проходження служби отримали французьке громадянство, то розмір їх пенсій такий самий, як і у «уроджених» французів. Однак ті, хто після війни повернулися на батьківщину, мають задовольнитися лише часткою від розміру пенсій, що виплачують у Франції. З одного боку, це пояснювалося тим, що розмір пенсії залежить від мінімального прожиткового рівня кожної окремої країни. Але несправедливість відчувалася особливо, коли, наприклад, алжирець, який має французьке громадянство, повертався на батьківщину і отримував там пенсію у 15 разів більшу, ніж його товариш за зброєю, який мав алжирське громадянство. Конституційна рада ухвалила рішення, яким зобов'язала уряд протягом чітко визначеного часу розро-

бити новий закон, що передбачав би рівне відношення до всіх осіб, та терміново подати його на розгляд парламенту. Це не означало, що розмір пенсій не може визначатися із урахуванням місцевого прожиткового рівня, але неприйнятно, щоб різниця обумовлювалася громадянством.

Висновки

Наведений приклад демонструє, наскільки важливо для захисту прав осіб, щоб Конституційний суд гарно функціонував. Дійсно, для отримання ефективної правової допомоги громадянину краще було б самостійно звертатися до Конституційного суду. Очевидно, що не зайвими є фільтри, які попереджають паралізацію діяльності суду внаслідок перевантаження. Але все ж таки запроваджений у Франції інститут «першочергового питання про конституційність» дуже нагадує передбачений німецьким Основним законом контроль норм, який здійснюється за ініціативи судді, який під час вирішення конфлікту стикнувся із нормою, конституційність якої викликає сумнів. Стаття 100 абз. 1 Основного закону говорить: «Якщо якийсь суд визнає неконституційним закон, про дійсність якого виникло питання під час вирішення конкретної справи, процес призупиняється, та якщо йдеться про порушення конституції землі, має бути отримано рішення суду землі, компетентного у вирішенні конституційних спорів, а якщо йдеться про порушення цього Основного закону – рішення Федерального конституційного суду. Це положення діє і тоді, коли йдеться про порушення цього Основного закону правом землі або несумісності закону землі із федеральним законом».

Німецька конституційна скарга відкриває кожному можливість самостійно, без використання процедур в іншому суді висловити свої сумніви у конституційності норми. Безумовно, тут так само є фільтри, а саме – принцип субсидіарності відносно правового захисту у судах загальної чи спеціалізованої юрисдикції. Однак ці фільтри не такі вузькі, як у французькій моделі. Ще однією відмінністю французької моделі від німецької є те, що заявник, який подає скаргу у Німеччині, може оскаржити будь-який акт державної влади. Останнє вважають однією з причин дискусії у професійних колах відносно того, що французькі новели мають бути не завершенням, а тільки початком розширення компетенцій Конституційної ради.

Видатний німецький науковець – знаний теоретик в галузі державного права – Рихард Тома якось сказав, що закріплена у конституційному праві гарантія звернення до суду є «наріжним камінням, на якому тримається склепіння правової держави». Його вислів стосується і гарантії, що закріплена у статті 19 абз. 4 Основного закону Німеччини: «Якщо права будь-якої особи порушено державною владою, їй надається можливість звернутися до суду». Пам'ятаючи, що конституційна юрисдикція не може належати загальним судам, можна сказати, що у демократичній державі гарантована конституцією можливість громадян звернутися до конституційного суду є однією з несучих колон в ідейній архітектурі юстиції, заснованій на верховенстві права.

Список використаних джерел

- [1] Гультай, М. (2013). *Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя*. Харків: Право.
- [2] Головін, А. (2013). Окремі питання, пов'язані з запровадженням інституту конституційної скарги у вітчизняному законодавстві. *Право України*, 1-2, 244–253.
- [3] Кравченко, О.О. (2011). *Захист прав і свобод людини і громадянина Конституційним Судом України: доктринальні, прикладні та компаративні аспекти*, автореф. ... канд. юрид. наук, Київ: Інститут Законодавства Верховної Ради України.
- [4] Ткачук А.П. (2012). *Конституційний Суд України у механізмі захисту основних прав і свобод людини: модельний підхід*, автореф. ... канд. юрид. наук, Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- [5] Баулін, Ю. (2016). Новий конституційний формат діяльності Конституційного Суду України: конституційна скарга. *Право України*, 7, 19–23.
- [6] Pfersmann, O. (2010). Concrete Review as Indirect Constitutional Complaint in French Constitutional Law: A Comparative Perspective. *European Constitutional Law Review*, 6, 223–248.
- [7] Amhlaigh, C.M. (2016). Putting political constitutionalism in its place. *International Journal of Constitutional Law*, 14(1), 175–197.
- [8] Polzin, M. (2016). Constitutional identity, unconstitutional amendments and the idea of constituent power: The development of the doctrine of constitutional identity in German constitutional law. *International Journal of Constitutional Law*, 14(2), 411–438.
- [9] Bartole, S. (2017). Comparative Constitutional Law – an Indispensable Tool for the Creation of Transnational Law. *European Constitutional Law Review*, 13(4), 601–610.

- [10] Paris, D. (2015). Constitutional Courts as Guardians of EU Fundamental Rights? Centralised Judicial Review of Legislation and the Charter of Fundamental Rights of the EU: European Court of Justice (Fifth Chamber), Judgment of 11 September 2014, Case C-112/13, A v B and others. *European Constitutional Law Review*, **11(2)**, 389–407.
- [11] Constitutional complaints. Available at: <http://www.nt.hu/dinamic/letoltesek/5/constitutional-complaints-hungary-2012.pdf> (Date Accessed: 18.09.2017).
- [12] Banchik A.V. (2017). Too Dangerous to Disclose? FOIA, Courtroom “Visual Theory,” and the Legal Battle Over Detainee Abuse Photographs. *Law and Social Inquiry*, **42(4)**, 1–24.
- [13] Duxbury, N. Judicial disapproval as a constitutional technique. *International Journal of Constitutional Law*, **15(3)**, 649–670.
- [14] Taylor, G. (2017). The constitutionality of election thresholds in Germany. *International Journal of Constitutional Law*, **15(3)**, 734–752.
- [15] Hunter, R., Anleu, S.R., Mack, K. (2016). Judging in lower courts: Conventional, procedural, therapeutic and feminist approaches. *International Journal of Law in Context*, **12(3)**, 337–360.

References

- [1] Gultay, M. (2013). *Constitutional complaint in the mechanism of access to constitutional justice*. Kharkiv: Pravo.
- [2] Golovin, A. (2013). Some issues related to the introduction of the constitutional complaint institute in domestic legislation. *Law of Ukraine*, **1-2**, 244–253.
- [3] Kravchenko, O.O. (2011). *Protection of the rights and freedoms of man and citizen by the Constitutional Court of Ukraine: doctrinal, applied and comparative aspects*. PhD diss. in Law. Kyiv: Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine.
- [4] Tkachuk, A.P. (2012). *The Constitutional Court of Ukraine in the mechanism of protection of fundamental human rights and freedoms: a model approach*. PhD diss. in Law. Kyiv: Kyiv Taras Shevchenko National University.
- [5] Baulin, Yu. (2016). New Constitutional Form of the Constitutional Court of Ukraine: Constitutional Complaint. *Law of Ukraine*, **7**, 19–23.
- [6] Pfersmann, O. (2010). Concrete Review as Indirect Constitutional Complaint in French Constitutional Law: A Comparative Perspective. *European Constitutional Law Review*, **6**, 223–248.
- [7] Amhlaigh, C.M. (2016). Putting political constitutionalism in its place. *International Journal of Constitutional Law*, **14(1)**, 175–197.
- [8] Polzin, M. (2016). Constitutional identity, unconstitutional amendments and the idea of constituent power: The development of the doctrine of constitutional identity in German constitutional law. *International Journal of Constitutional Law*, **14(2)**, 411–438.
- [9] Bartole, S. (2017). Comparative Constitutional Law – an Indispensable Tool for the Creation of Transnational Law. *European Constitutional Law Review*, **13(4)**, 601–610.
- [10] Paris, D. (2015). Constitutional Courts as Guardians of EU Fundamental Rights? Centralised Judicial Review of Legislation and the Charter of Fundamental Rights of the EU: European Court of Justice (Fifth Chamber), Judgment of 11 September 2014, Case C-112/13, A v B and others. *European Constitutional Law Review*, **11(2)**, 389–407.
- [11] Constitutional complaints. Available at: <http://www.nt.hu/dinamic/letoltesek/5/constitutional-complaints-hungary-2012.pdf> (Date Accessed: 18.09.2017).
- [12] Banchik A.V. (2017). Too Dangerous to Disclose? FOIA, Courtroom “Visual Theory,” and the Legal Battle Over Detainee Abuse Photographs. *Law and Social Inquiry*, **42(4)**, 1–24.
- [13] Duxbury, N. Judicial disapproval as a constitutional technique. *International Journal of Constitutional Law*, **15(3)**, 649–670.
- [14] Taylor, G. (2017). The constitutionality of election thresholds in Germany. *International Journal of Constitutional Law*, **15(3)**, 734–752.
- [15] Hunter, R., Anleu, S.R., Mack, K. (2016). Judging in lower courts: Conventional, procedural, therapeutic and feminist approaches. *International Journal of Law in Context*, **12(3)**, 337–360.